

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ НА ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Щамбура Д. В.

*докторант кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики
Міжнародного гуманітарного університету*

Відповідно до положень статті 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1], правовий статус громадян, а також обсяг можливих обмежень їхніх прав і свобод, як і прав та законних інтересів юридичних осіб, у період дії воєнного стану визначаються Конституцією України та згаданим законом. Зокрема, частина друга статті 64 Конституції України [2] гарантує, що навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану окремі права і свободи не підлягають обмеженню.

Водночас, залучення осіб до трудової повинності в умовах воєнного стану передбачає дотримання певних соціальних стандартів. Зокрема, йдеться про забезпечення таких умов праці, як виплата не менш ніж мінімальної заробітної плати, встановлення мінімального періоду відпустки та часу відпочинку між робочими змінами, дотримання граничного робочого часу, а також урахування стану здоров'я працівника. У разі тимчасового виконання трудової повинності поза межами основного місця роботи за трудовим договором, за працівником зберігається його робоче місце (посада) після завершення виконання таких робіт.

Згідно зі статтею 64 Конституції України [2], в умовах воєнного чи надзвичайного стану можливе встановлення окремих обмежень прав і свобод людини, за умови чіткого визначення строку дії таких обмежень.

Стаття 271 Цивільного кодексу України [3] визначає зміст особистих немайнових прав як можливість фізичної особи самостійно, на власний розсуд обирати лінію поведінки в межах свого приватного життя. Обмеження таких прав допускається виключно у випадках, прямо передбачених Конституцією або відповідними законами України. Особисті немайнові права, які забезпечують природне існування людини, є невіддільними від її особистості, а тому не підлягають обмеженню навіть за умов воєнного стану.

Серед таких фундаментальних прав варто відзначити право на життя, право на охорону здоров'я, медичну допомогу, а також право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. У разі виникнення загрози життю чи здоров'ю особи, вона має право на усунення такої небезпеки.

При зверненні до закладів охорони здоров'я, кожна фізична особа має право на отримання повної та достовірної інформації про стан свого здоров'я, а також на конфіденційність цієї інформації, тобто її захист від розголошення третім особам.

Крім того, навіть в умовах воєнного стану особа зберігає низку додаткових прав, передбачених законом у разі її перебування в медичному стаціонарі. Зокрема, вона має право на допуск до неї інших медичних працівників, адвоката, священнослужителя та інших осіб за власним бажанням.

Свідченням прагнення України забезпечити реалізацію права фізичних осіб на своєчасне та якісне надання медичної допомоги у межах чинного законодавства є надання внутрішньо переміщеним особам можливості звертатися за медичними послугами до закладів охорони здоров'я за місцем їхнього фактичного перебування. Це включає, зокрема, отримання необхідної медичної допомоги та оформлення відповідної медичної документації.

Водночас чинне законодавство гарантує заборону будь-яких форм фізичного чи психологічного тиску на особу, зокрема примусу до вживання алкоголю або наркотичних засобів, катування, а також будь-яких інших дій, що принижують честь і гідність особи. Зазначені права мають особистий, невідчужуваний характер, а тому не підлягають обмеженню навіть в умовах воєнного стану.

Проте реалізація цих прав на практиці може бути ускладнена через об'єктивні обставини, що не залежать від волі чи можливостей уповноважених державних органів, установ та організацій. Зокрема, такі права можуть бути грубо порушені державою-агресором. Наприклад, на тимчасово окупованих територіях, де органи влади України фактично позбавлені можливості здійснювати свої повноваження, реалізація основоположних прав, таких як право на життя, медичну допомогу чи охорону здоров'я, стає практично неможливою.

Одним із найбільш показових прикладів порушення зазначених прав є ситуація в місті Маріуполь Донецької області, яке зазнало масштабного знищення внаслідок збройної агресії з боку російської федерації. Унаслідок воєнних дій місто опинилося в умовах гуманітарної катастрофи, без доступу з боку волонтерських організацій чи підрозділів Збройних Сил України. Це унеможливило доставку життєво необхідних засобів – ліків, продуктів харчування, засобів гігієни та інших предметів першої необхідності.

У період дії воєнного стану окремі особисті немайнові права фізичних осіб можуть бути правомірно обмежені відповідно до положень нормативно-правових актів, прийнятих уповноваженими органами державної влади України. Такі обмеження мають легітимну

мету – захист державного суверенітету, територіальної цілісності, а також забезпечення безпеки та збереження життя і здоров'я громадян. Водночас навіть у межах правомірного обмеження неприпустимими залишаються дії, що мають характер жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження з особою.

Особисті немайнові права, які забезпечують природне існування людини, зокрема право на життя, охорону здоров'я та медичну допомогу, є абсолютними за своїм характером і не підлягають обмеженню навіть за умов воєнного стану.

Однак на практиці фіксуються численні випадки неправомірного обмеження та порушення зазначених прав з боку держави-агресора, передусім на тимчасово окупованих територіях. Саме там органи державної влади України позбавлені можливості здійснювати контроль та гарантувати реалізацію прав громадян. У таких умовах порушення прав, включаючи базові особисті немайнові права, набувають системного характеру.

Слід також зауважити, що навіть міжнародні гуманітарні організації, зокрема Міжнародний комітет Червоного Хреста, часто не мають доступу до окупованих територій або обмежені у своїй діяльності з причин, що не залежать від їхньої волі. Це унеможливлює належний рівень забезпечення та захисту особистих немайнових прав цивільного населення в таких регіонах.

Такі дії з боку російської федерації становлять серйозне порушення норм міжнародного гуманітарного та правозахисного права, що вимагає не лише політико-правової оцінки, а й притягнення винних осіб до відповідальності – як цивільно-правової, так і, переважно, кримінальної, зокрема за міжнародними правовими механізмами.

Ключову роль у забезпеченні обороноздатності та національної безпеки держави відіграють військовослужбовці, які проходять військову службу як особливий вид державної служби.

Рівень ефективності та якості виконання службових обов'язків військовослужбовцями безпосередньо залежать від надання їм державних гарантій, що враховують їх соціально-економічний, правовий та політичний статус, а також сучасні виклики, зумовлені воєнними діями.

Військовослужбовці, як фізичні особи, підпадають під дію загального законодавства, що забезпечує їм загальні права, свободи та обов'язки. Водночас, на них поширюється спеціальне військове законодавство, яке регламентує особливі службові права та обов'язки, а також встановлює винятки й обмеження щодо реалізації загальних прав і свобод.

Зазначені обмеження обумовлені специфікою військової служби, що передбачає підвищену відповідальність, дисципліну та ризики. Особливого значення при цьому набувають особисті немайнові права військовослужбовців, адже відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 1 Стратегії національної безпеки України) [4].

На основі особистих немайнових прав вибудовується загальна система гарантій правового статусу військовослужбовців, і саме ці права мають бути гарантовані та захищені державою.

Проходження військової служби пов'язане з підвищеним ризиком для життя та здоров'я, зокрема можливістю отримання поранень, контузій, інших ушкоджень або навіть загибелі. У зв'язку з цим на державу покладається обов'язок зі створення безпечних умов проходження служби та належного механізму захисту прав військовослужбовців у випадку їх порушення.

Правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців має низку особливостей, зокрема не всі передбачені законодавством форми та способи правового захисту є придатними до їх застосування в умовах військової служби. Окремі з них мають специфіку щодо порядку реалізації та потребують адаптації до умов особливого правового режиму.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває комплексне вивчення та правове забезпечення захисту особистих немайнових прав військовослужбовців, особливо в умовах збройного конфлікту.

Література:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Стратегія національної безпеки України, затв. Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>